

մասի բաժնուած էին: Առաջին օրը խոնքեցու կով-
կոսի հարուստ՝ բայց թիւ շահագործուած ու
մշակուած դրանքի բնութեան վրայ՝ երկրորդ եւ
երրորդ օրն ալ ճառեց ազգագրական ու քաղա-
քակրական հանգամանք եւ յարաբերութեանց
մասին, եւ ի վեր հանեց կովկոսի բնօրհասուր քա-
ղաքակրթութեան աստիճանը՝ որ թիւ բարձրացած
է: Պր. Դիրր յաջող լուսով պատի վրայ ցրու-
ցեալ բազմաթիւ նկարներով աւելի պարզեց ու
գիւրացուց իւր շատ շուր ու ցամաք, սեղմ մանա-
գիտական ճառասացութիւնները: Անշուշտ իւր
ճառերուն այս զուտ մանապօրական գոյն ունե-
նայն էր պատճառը՝ որ այցելուներու խուռն բազ-
մութիւն մը շունեցու իրեն ուկնդիր: Պ. Դիրր՝
լուս մեզ, պէտք էր կովկոսի գլխաւոր տարրը կազ-
մող ազգաց վրայ աւելի մանրամասն խոսիլ: Եղա-
գրութիւնէն վերջ՝ կատարեալ տեղեկութիւն տալ
անոնց նիստ ու կայտին, բարի ու գէշ սովորու-
թեանց եւ յատկութեանց, առաւելութիւններուն
եւ պակասութիւններուն, արուեստներուն եւ տա-
րազներուն, ընդհանուր համեմատութիւն մը ազ-
գութեանց ձիրքերուն, կրթութեանց վրայ եւն
էին: մինչդեռ Պր. ճառասացը չէր զոք տար հակա-
ռակը՝ ծանրացու աւելի Դաղստանի մանր մունր,
երկրորդական ազգութեանց վրայ: շարքե ծածկ
էտեւ անոնց անհատուճ խաղաղալուր անուններն
եւ բնակավայրերը, որոնք տեղացւոց իսկ դուցե
թէ անծանօթ են: Պր. Դիրր միակողմանի էր:
Կարծես թէ գիտմամբ ընտրած էր ամենէն խել-
ապիւր եւ «յոտ ինկան», վայրերու շէնքերը:
Թեպէտ իւր ճառասացութեան մէջ շեշտեց՝ որ
Հայերը կովկոսի ազգաց մէջէն գեղեցկութեան
կողմանէ առաջիններն են, սակայն անգին պատին
վրայ, ցուցաբերց հայու այնպիսի տիպեր եւ տա-
րազներ, որոնք մեզի շառագունեցէ տուին օտարներու
առջեւ: Նշյալեւ եւ ցոյց տուաւ Ուղղնլարի մէջ՝
Տփղիսի եւ Կարսի ճամբուն վրայ, հայկական գեա-
նափոր շէնք մը, որուն վրայէն ձմաւ-ժամանակը՝
ձիաւոր ճամբորդներ կ'անցնին եղբր — առանց
խմանալու՝ որ իրենց ոտքերուն տակ բանաւոր եւ
անբան էակներ կը բնակին: Ուստի ոչինչ տարբե-
րութիւն քննադատին երկու հազար տարին աւելի
խառնվ տեսած ու պատմամաններէն: Բայց ասոնք
անշուշտ բացառութիւններ են, եւ այս տեսակ
բացառիկ բաներու վրայէն կարելի չէ ձեւել ու
շափել ազգի մ'ընդհանուր նկարագրէր կազմող
գծերն եւ քաղաքակրթութեան չափը: — Սակայն
պէտք ենք ըսել թէ տեղական տեսքերը շատ գե-
ղեցիկ էին, այսպէս (հայկականներէն միայն կը յի-
շենք խորհրդներ) ճորտի եւ Արտանուշտուի
գետախառնուրդը — հիւանալի տեսարան մը: ձի-
թեանց պարտեզ մը ճորտի եղբրը: ճորտի գետին
Ռուսաստանի սահման մոտեցը: Արգունի եւ Ար-
տանուշ քաղաքներուն տեսքերը: Պայքըլայի հո-
վարը: Տփղիսուն մէջէն գէշ շէնք հայ Մեխիւ-
նի բու խուճարը, Համիշեցի (Թրքացած հայ),
Աղուռնոցի կաթողիկոսի հայ, Արգունիէնցի հայ
օրիորդ մը, եւ Անգրիկովկասի հայուհի մը: Հատ
մ'այլադգի եւ այլակրօն ազգաց գերեզմանաբարե-
րուն հետ ցոյց տուաւ: Պր. Դիրր անու շատ գեղե-

ցիկ հայկական խոսք մը, որուն մասին աւելցուց
սա գիտողութիւնը: «Հայաստանի քաղաք
կողմերը կը գտնուին այսպիսի խաւքա-
րեր, եւ այս արուեստն հրաշակ երանքը
նշան եւ անիրաւ կերպով հաւան ուսած
ազգի մը բարձր քաղաքակրթութիւնն է»:
— Պր. Դիրր փակեց իւր ճառասացութիւնները:
յառաջաբանի պէս սկսող վերջաբանով մը, ցոյց տա-
լով կովկոսի արդի խառնվութեանց պատճառները:
Ծ. Օր. Ֆրանսի Միլլէր՝ Լորէնսէն հոյ բանա-
դիւն-Լիւնց: Գնահատելի ծառայութիւն մըն էր,
երբ Օր. Alice Stone Blackwell կը ձեռնարկէր,
անգլիական հասարակութեան մասշնչի ընել ըն-
տրելագոյն հոյ տարբեր, նախ թերթերու մէջ, եւ
սպաւածիփոխով իւր Armenian Poems գրքի մէջ,
որ արդէն սպաւած է: Օր. Բլաքուել կը շարու-
նակէ իւր սկսած գործը: — Ուրիշ գործակից մ'ալ
կայ՝ նոյն ուղղութեամբ գործող, Օր. Ֆրանց Մի-
լլէր: Ասիէ այսօր երկու թարգմանութիւն ալ կը
հրատարակէ Բոստօնի «Armenia» ամսագրերը
(Vol. II. Nr. 2—3): Թարգմանչին պատկերով,
Թարգմանութեանց մին Պէշիկթաշլիսեան է («The
Lyre of the Virgin») եւ միւսը՝ Պ. Դուրեանի
(«My Pain»), Դրուած է նաեւ Պէշիկթաշլիսեանի
պատկերով՝ համառօտ կենսագրականով: Իսկ իւր
այս կողորն համար կ'ըստի թէ Տփղիս Segon-
Weber նոյնը յաճախ արտասանած է գաղղիական
բեմին վրայէն: Օր. Միլլէր ճամբորդած է Արեւելք
եւ ծանօթ հայ հասարակութեան: — Նոյն տեղ կը
գտնենք Blackwell ռաբի մէկ կտորը՝ Բաթմի
«Վանայ լիւծ», Թարգմանութիւնը յաջող են:

ԲՈՎԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԳՐԱՎԱՆ — Յայտնութիւն Յովհաննու. Ա. Նորա-
գիւտ ընագիրը: 1:
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱՎԱՆ — Հին Հայոց տեղւոյ անուն-
ները: 7:

ԱՀԳՐԱՐԱՎԱՆ — Գերա Հայաքաղքի Դոմէական
ամրոցը — Հայկական Թանգարան: 8:

ՄԱՏԵՐԱԳՐԱՎԱՆ — Եղիշ, քննական ուսումնասիրու-
թիւն: 13: — Յուցակ ծնագրաց Թաւրիզի.
Բ. Յուցակ ծնագրաց Առաջնորդարանին Թաւ-
րիզի: 18:

ԼԵՀՈՒՄԱՐԱՎԱՆ — Հայերէն եւ ղրացի լեզու-
ները. Ա. Հայերէն հարուստ դրութեան մասին
Նախակարգ հիտողութիւններ: 20: — Ստուգա-
բանական Կոտաքոտութիւնը: 23:

ՄԱՏԵՐԱՍՈՍԱՎԱՆ — Ուղեցոյց ի Փոքր Ասիա եւ
ի Հայս: 26:

ԹՂԱՍԿՈՒԹԻՒՆ — Բացատրութիւն մը: 30:

ԱՅԼԵՒԵՆԻՔ

ՓԼԱՂԱՓՈԹՈՒՄ. 1. «Երջագայութիւն ի Բարձր Հայս»:
2. Մընչիւն «Չարախան Սուրբ Աստուածածին»,
Էլմիսածական Հայոց ուխտատեղի: 3. Ջնկոց
մը. — Կովկասը եւ Կովկասցիները: 5. Օր. Փայաք
Միլլէր՝ Թարգմանչի հայաբանատեղութեանց: 31:

ՀՐԱՍՏՐԱՎԱՆԻ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՍՈՒ ԽՄԱՐԱԳՐ

4. ԲԱՓԱՅԵԼ Վ. ՊԱՐՈՆՅ

ՎԻԵՆՆԱ, ՄԻԹՐԱՐԻՈՆ ՑԳԱՐԱՆ